

ARMOEDE IN TIJDEN VAN VOORUITGANG

Serie Zomerdiensten

Vandaag aandacht voor het werk van de Franse Victor Hugo, een van de belangrijkste Franse schrijvers van de 19de eeuw. Die ook dichter en staatsman was en vele anderen beïnvloedde zoals Camus, Dickens en Dostojewski. Hugo schreef romans, gedichten, toneelstukken, essays en politieke toespraken en liet ook een uitgebreide briefwisseling na.

Bekende werken van hem zijn "De laatste dag van een veroordeelde", dat in 1829 al het sociale engagement liet zien uit zijn latere werk. Een ander beroemd werk was "De klokkenluider van de Notre Dame". Kort daarna schreef hij de novelle *Claude Gueux* over de terechtstelling van een moordenaar, die echt plaatsvond. Dit geschrift en ook deze gebeurtenis zou uitlopen op het immense werk over sociale ongelijkheid, waarover het vandaag gaat: Les Misérables uit 1862. Een klassieke roman over de met horten en stoten plaatsvindende overgang tussen het keizerrijk van Napoleon en de Franse revolutie. De eeuwige en ook in Frankrijk enorme tegenstelling tussen arm en rijk

...

De vader van Victor Hugo was atheïst en republikein, Napoleon was zijn held, zijn moeder was katholiek en royalist. Dit verschil op zijn minst moet een breuk tussen die twee hebben veroorzaakt. En vanaf 1813 woonden moeder en zoon in Parijs, waar zij veel invloed op hem had. Het is geen wonder dat geloof in het werk van Hugo een veelvoorkomend thema is.

Maar tegelijk was alles wat hij schreef vanaf het begin dermate gedurfd en controversieel dat hij al vroeg te maken kreeg met de censuur. En toen hij na de staatsgreep waarbij Napoleon III een anti-parlementaire grondwet instelde, de nieuwe keizer ook nog openlijk verrader van Frankrijk noemde, moest hij vluchten. Een ballingschap die bijna 20 jaar zou duren, mede doordat hij onder geen beding afstand wilde nemen van zijn opvattingen. Een Navalny avant la lettre. Zijn schrijven had maatschappelijk grote invloed. *Les Misérables*, dat in 1862 uitkwam, leidde tot in de Assemblee Nationale tot discussies.

Uit deze aangrijpende aanklacht lezen we een paar langere stukken. Zoals we hier vaak gedaan hebben in zomerdiensten, om iets mee te krijgen uit deze prachtige roman die zo leesbaar is en je meeneemt in thematieken die even actueel zijn als van alle tijden. De verontwaardiging over een scheefgegroeide wereld, een overheid die veel te weinig doet, de oordelen te pas en te onpas over minder bedeelden, die altijd en overal minder kans hebben op een huis, werk en onderwijs en nog heel veel meer dat voluit deelnemen aan het leven in de weg staat, dat je in de criminaliteit kan doen belanden of in het verzet.

'You're included' was het thema van de Gay Pride - een ontroerend feest. Dit had ook vandaag het thema kunnen zijn. En misschien was dat ook goed geweest. Wetend op hoeveel manieren mensen er vaak niet bij horen. Om wie ze zijn, hun cultuur, hun seksualiteit en hoeveel omstandigheden nog meer.

Vandaag gaat het over rijk en arm. Over de individuele man en vrouw en de maatschappij als geheel. Het keizerrijk van Napoleon is ten einde, de Franse Revolutie vond plaats. Maar wat verandert hier nou feitelijk echt, moet Victor Hugo hebben gedacht. Laten we luisteren naar wat er gebeurt als de na maar liefst 19 jaar strafkamp vrijgelaten Valjean zijn slaapplek zoekt.

Les Misérables is een bijzonder boek van oorspronkelijk meer dan 1300 pagina's, in het afgelopen jaar opnieuw verschenen in prachtige vertaling. Maar meermaals ook in verkorte vorm uitgebracht. Meeslepend, vaak verfilmd in zowel oorspronkelijke als meer eigentijdse vorm en op de planken gebracht tot op vandaag in ons eigen Carre.

Kennelijk blijven we geboeid door dit verhaal. Door Victor Hugo, die zo aangrijpend en kritisch aan de kaak stelde wat van alle tijden is. Denk aan de slachtoffers van de toeslagaffaire, de vele armen die ook onze steden tellen. De grote steden van Europa, waaronder Parijs.

Beginnend bij het individu zoomt Hugo uit naar de samenleving. Onlusten in de voorsteden van Parijs komen voorbij. Doden die daar vallen waarover het lied "lege stoelen, lege tafels" straks. De Industriële

Revolutie waardoor de een kansen krijgt, de ander niet. Napoleon die verslagen wordt bij Waterloo. De Franse revolutie die plaatsvindt maar nog lang niet de vrijheid en gelijkheid brengt die je verwachten zou.

Rond 1830 breken overal in Parijs de rellen los, worden de barricades opgericht met omvergeworpen postkoetsen en lopen jongeren stuurloos maar gewapend te hoop. Heftige straatgevechten zijn er. De vlam slaat in de pan, de stad in brand als jongeren niet eens precies wetend waartoe en waarvoor niet meer te stoppen zijn. Wat er gebeurt deert ze niet. Ze zouden er hun leven om kunnen laten en doen dat ook. Heldendom dat iets aantrekkelijks krijgt en de stad verandert in een hel.

Het zou vandaag kunnen zijn. Ik moest denken aan de bevlogenheid onder studenten en jongeren toen ik studeerde. De spanning die voelbaar was. De onzichtbare draden die je erbij trokken. De kraakbeweging. De kroningsrellen van 1980. Waarbij ik niet vooropliep, maar ook zeker het vuur van de opwinding niet meed. Je moest erbij zijn. omvergehaalde trams herinner ik me, van alles werd ondersteboven gehaald, vernield. Net als onlangs, weer in Parijs, niet tegen te houden.

Een paar jaar geleden deed ik vrijwilligerswerk onder arme gezinnen in mijn eigen buurt in Oost en kwam bij gezinnen die amper een bed voor hun kinderen hadden. Soms niet eens een matras op de grond. Dikwijls na een scheiding in een ander scenario beland. Geen fiets om naar school te gaan, geen geld voor de op school vereiste laptop of boeken. Of erger misschien: geen geld om mee te kunnen doen aan sport, een verjaarspartijtje, een schoolreisje. Niet de kanalen kennen, en er uit schaamte vooral ook niets over durven zeggen, zelfs tegen de leerkrachten niet. Geen geld voor ontbijt. Een grotere kans om in gevaarlijke circuits te belanden. Eens een boef, altijd een boef te zijn, eens verdacht, altijd verdacht. Precies als in het verhaal van Hugo.

Het is goed dat er verhalen zijn die ons de spiegel voorhouden. Ze staan in de schrift, ze zijn er ook in de literatuur. Laten we ze vooral blijven lezen.

Nog even dit prachtige slot: Helemaal aan het eind redt hoofdpersoon Valjean, die burgemeester of niet opnieuw gearresteerd is, inspecteur van politie Javert, die hem het hele boek lang op de hielen zit, bij de rellen in Parijs het leven. Hij had hem bij alle doden die daar gevallen zijn, kunnen vermoorden, maar doet dat niet. De gastvrijheid van die ene bisschop die hem ooit ten deel viel, diens woorden een ander mens te worden, hebben hem nooit meer losgelaten en veranderd.

Maar wat doet deze redding, door een gewezen misdadiger nog wel, met die inspecteur? Het is een prachtige passage, waarin Hugo de vertwijfeling van deze man, die niet weet wat hem overkomen is. Niet meer wat rechtvaardigheid is of goed burgerschap, of arbeidsplicht, op geweldige wijze weet te vertellen.

Slotwoord

Op de beroemde begraafplaats Pere Lachaise in Parijs – misschien liep u daar ook wel eens – situeert Hugo een graf zonder woorden. Ooit zou iemand daar 4 versregels geschreven hebben, maar die zijn door de tijd uitgewist. Zoals dat gaat. Met woorden, met mensen en ook met Valjeans.

Dit zou er hebben gestaan:

*Hij slaapt. Hoe vreemd zijn leven hem ook scheen,
Hij leefde. Maar zonder engel ging hij dood.
Dat kwam vanzelf, zoals in het algemeen
de nacht invalt wanneer de dag afloopt.*

Victor Hugo overleed op 22 mei 1885 op 83-jarige leeftijd. Het werden dagen van nationale rouw waarbij zijn kist dagenlang onder de Arc de Triomphe stond, en naar men schat door zo'n 3 miljoen mensen werd bezocht tot hij naar zijn laatste rustplaats in het Parijse Panthéon werd gebracht.

Juut Meijer